

Леся Леонідівна Гончаренко,

кандидат історичних наук, доцент,

Харківський національний університет внутрішніх справ,

Сумська філія,

кафедра юридичних дисциплін (доцент);

 <https://orcid.org/0000-0002-0750-7344>,

e-mail: goncharenkosspu@gmail.com

**КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА УКРАЇНИ 2016 РОКУ ТА ЇЇ ВПЛИВ
НА РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ**

Спираючись на аналіз наукових поглядів учених, визначено поняття Конституції України як Основного Закону нашої країни. Розкрито зміст і значення конституційної реформи. На основі аналізу змін до чинного законодавства взагалі та Конституції України зокрема надано оцінку впливу конституційної реформи України 2016 року на розвиток правової системи держави.

Ключові слова: конституція, конституційна реформа, судді, судочинство, правова система.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Події, які стались в Україні у 2014 році, оголили низку проблем у соціальній, економічній та політичній сферах суспільного життя. Вказані проблеми призвели до цілком логічного результату – проведення конституційної реформи. Вона була здійснена українським парламентом 30 вересня 2016 року і мала важливе значення для розвитку всіх гілок державної влади: законодавчої, виконавчої та судової.

Стан дослідження проблеми

Протягом останніх років учені неодноразово приділяли увагу аналізу конституційної реформи в Україні 2016 року. Одні характеризували її з позитивного боку, а інші – з негативного. Зокрема, слід виокремити напрацювання таких учених, як Ю. Г. Барабаш, Я. А. Жалло, К. А. Кононенко, О. В. Петришин, М. С. Пивовар, М. В. Савчин, В. Я. Тацій, В. М. Яблонський та багато інших. Водночас в умовах воєнного стану ця проблема потребує свіжих поглядів крізь призму викликів сучасності.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає в оцінці впливу конституційної реформи України 2016 року на розвиток правової системи держави. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити такі завдання: розкрити

сутність і зміст Конституції України як Основного Закону нашої країни; визначити поняття конституційної реформи; узагальнити наукові думки вчених щодо значення та важливості здійснення конституційної реформи 2016 року та запропонувати авторський погляд на окремі її аспекти.

Наукова новизна дослідження

Крізь призму авторської позиції осмислено сутність і значення конституційної реформи 2016 року для подальшого розвитку правової системи України.

Виклад основного матеріалу

Конституція, як зазначає Ю. М. Тодика, «це перш за все закон, який має найвищу юридичну силу порівняно з іншими законами. Конституція – це закон законів, вона не може бути змінена звичайним законом, і внесення змін до неї зумовлює внесення змін до тих законів і підзаконних актів, що діяли на той час» [1, с. 55]. Водночас, осмислюючи думку дослідника, ми хочемо додати, що по суті йдеться про непорушність конституції, зміни до неї можуть вноситися тільки у крайньому разі задля забезпечення стабільності, національної безпеки та непорушності соціально-економічної системи.

По суті йдеться про те, що конституція – це не лише основний закон, а й основа всього державного устрою, внутрішній сенс і вектор будь-якого нормативно-правового акта, що в подальшому буде діяти на території держави. І, як цілком справедливо зауважує Ю. М. Тодика, від «існуючих у державі численних законів Конституція відрізняється тим, що вона є головним джерелом конституційного права, у якому в систематизованій формі закріплені найважливіші правові норми держави і який підноситься над усіма іншими законами через значення норм, правил, що в ній містяться, і особливих гарантій їх реалізації» [1, с. 55]. З огляду на це звернімо увагу на позицію О. В. Оніщенка, який вважає, що «Конституція України – це основне джерело конституційного права України, єдиний нормативно-правовий акт, який є Основним Законом України, має найвищу юридичну силу, є юридичною базою законодавства України, приймається й змінюється в особливому порядку, має специфічний зміст і структуру і пряму дію на всій території України» [2, с. 91].

Конституція та конституційно-правові норми, зважаючи на запропоновані дослідником положення, набувають особливого, сакрального змісту, універсального характеру. Конституцію, на наше глибоке переконання, не можна розглядати з політичної точки зору, зводити окремі конституційно-правові норми до пережитків попередньої влади чи просувати через конституцію окремі гасла популізму.

Реалізація та втілення в життя цього нормативного акта, зауважує П. Процак, «здійснюється через різноманітні демократичні процеси з метою вираження основного становища народу як єдиного джерела влади, кодифікації його інтересів та цінностей як на державному, так і на міжнародному рівні. Все це можливе за рахунок точної визначеності всіх потрібних понять у Конституції, встановлення того, що повинно бути і того, що не повинно бути задокументовано. Цей процес здійснюється довгі роки, розглядаються різноманітні аспекти та чинники життя суспільства, які потрібно враховувати при подальшому їх втіленні. Тому здійснення конституційних реформ є доволі правильним кроком щодо покращення реального становища населення країни» [3, с. 116].

Ця позиція розглядає окреслене питання в позитивному контексті, проте, на наше переконання, крім позитивних аспектів конституційних реформ, постають також і негативні, що їх необхідно усвідомлювати та враховувати при вирішенні питань загальнодержавного значення. Так, будь-яке реформування сутнісно порушує засаду непорушності конституції; внесення будь-яких змін до неї може призвести до політичної та правової нестабільності, особливо якщо реформа не ретельно спланована і не має широкої підтримки серед населення; відсутність консенсусу між різними політичними силами може призвести до політичних конфліктів та розколів у суспільстві; конституційні реформи можуть бути використані політичними лідерами задля обмеження прав опозиції, що зі свого боку може призвести до порушення принципів демократії та прав людини.

Таким чином, конституція – це основний закон будь-якої сучасної держави світу, за допомогою якого забезпечується цілісність правової системи країни. Вказаний нормативно-правовий акт містить найважливіші положення, які визначають основні гарантії захисту прав, свобод та інтересів людини і громадянина, а також ключові принципи функціонування держави в цілому та її законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. Крім того, зауважимо, що пріоритетність положень конституції зумовлюється тим, що саме відповідно до вказаного закону розробляються всі інші нормативно-правові акти різної юридичної сили, норми яких не можуть йому суперечити.

Варто зазначити, що незважаючи на те, що Конституція України за своєю природою є законом, утім внесення змін і доповнень до неї здійснюється в особливому порядку з дотриманням спеціальної процедури, яка регулюється розділом XIII Основного Закону.

На цьому етапі ми приходимо до проміжного висновку про те, що проведення конституційної реформи – це надскладний процес, який зумовлений не лише практичною стороною реалізації, а й правовою. Адже, як зауважує А. Р. Крусян, «конституційна реформа – це

головний напрям формування сучасного українського конституціоналізму, і конституційна реформа традиційно подається як процес прийняття конституції або як процес підготовки і внесення змін до Основного Закону держави, оскільки серед основних функцій конституційної реформи виділяють: 1) функцію концептуального оновлення та обґрунтування конституційних змін; 2) функцію забезпечення інституційного розвитку права, системи законодавства; 3) функцію усунення суперечностей та прогалин у праві, що модернізується» [4]. Ми ж переконані в тому, що категорія «сучасний український конституціоналізм» є доволі суперечливою, прийнятною та сприятливою для вітчизняного політикуму, проте з точки зору правової доктрини маємо зауважити, що ключовою є не часова в контексті вимог сучасності, а універсальна ознака конституціоналізму в контексті змісту конституції та сутності кожної окремої конституційно-правової норми.

Конституційна реформа являє собою «складне, багатоаспектне правове явище, яке характеризується як у зарубіжній, так і в національній практиці державотворення різносторонністю та багатоманітністю. Вона залежить від багатьох чинників – таких, наприклад, як політична, економічна та соціальна ситуація в країні, розстановка політичних сил в суспільстві, демократичні зміни в країні, революції, конкретні історичні умови, існуючі процедури, порядок, форми змін конституції тощо» [5, с. 112].

Конституційна реформа в Україні, яка була реалізована у 2016 році, була важливою для нашої держави, оскільки:

- по-перше, була спрямована на зміцнення демократії та дотримання принципу верховенства права в Україні; крім того, було якісно покращено систему забезпечення реалізації права на судовий захист громадян;

- по-друге, відбувалась адаптація повноважень Президента України та Верховної Ради України щодо обрання суддів на посади відповідно до міжнародних стандартів;

- по-третє, суттєво підвищилися вимоги до особи та професіоналізму суддів.

Значного реформування, як зауважують Ю. В. Живова та В. О. Лісиченко, зазнала Вища рада правосуддя (колишня Вища рада юстиції). Згідно із Законом України «Про вищу раду правосуддя» вона отримала повноваження, які за змістом та обсягом є набагато ширшими, ніж у її попередника, особливо такі положення: звільнення, переведення, припинення відставки суддів; розгляд скарг на рішення відповідних органів про притягнення суддів (прокурорів) до дисциплінарної відповідальності; надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою/арештом. Такий перерозподіл повноважень є вкрай

важливим, оскільки Верховну Раду України усунуто від вирішення питань про призначення/звільнення суддів. Згадані науковці підтримують думку про те, що при існуванні гілок державної влади на паритетних засадах законодавча влада, в особі Верховної Ради України, не повинна мати таких важелів впливу на судову владу. Відбулися зміни й у формуванні складу Вищої ради правосуддя. Нині більшість її членів обирає з'їзд суддів України. До того ж міністр юстиції України та Генеральний прокурор більше не входять за посадою до складу цього органу [6].

Проте, акцентуючи увагу на передовому характері конституційної реформи 2016 року, ми також стоїмо на тому, що в майбутньому будь-які зміни Конституції України повинні мати винятковий характер. Адже сутність будь-якого реформування полягає насамперед у перерозподілі влади, тому багато в чому має політичний зміст. Водночас якщо йдеться про стратегічно важливі курси, що закладають основи майбутнього розвитку, то реформування виступає доповненням тих засадничих положень, а не їх перебудовою. На цьому стоїть і О. С. Бакумов, зазначаючи, що ідея визначення стратегічного курсу Української держави потребує своєї конституціоналізації [7, с. 20].

Висновки

Підбиваючи підсумок представленого наукового дослідження, варто зауважити, що конституційна реформа 2016 року значно вплинула не лише на діяльність судової гілки влади, а й на розвиток правової системи Української держави. Так, серед позитивних моментів реформи слід виокремити:

– зміст правових норм, закріплених у Конституції України, в яких визначаються права і свободи людини, що стали одними з найширших за змістом серед країн Європи;

– реформою було суттєво змінено підхід до змісту принципу недоторканності суддів. Зокрема, було застосовано функціональний підхід до забезпечення імунітету суддів;

– відбулося реформування діяльності органів, які відповідають за суддівський корпус відповідно до вимог і стандартів.

Водночас наголошуємо на тому, що ця тема потребує подальшого наукового осмислення на рівні дисертаційного дослідження.

Список бібліографічних посилань: 1. Тодика Ю. М., Журавський В. С. Конституційне право України : підручник. Київ : Ін Юре, 2002. 544 с. **2.** Оніщенко В. О. Конституція України як основне джерело конституційного права України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2005. 196 с. **3.** Процак П. Конституційна регламентація статусу опозиції в Україні та зарубіжних країнах // Конституційна реформа в Україні: досвід країн Центральної і Східної Європи : зб. матеріалів учасників Третьої міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 24 черв. 2021 р.) / Нац. ун-т «Львівська

політехніка». Львів, 2021. С. 115–119. **4.** Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 560 с. **5.** Чернописський П. Б. Конституційна реформа і конституційний процес: до питання співвідношення // Закарпатські правові читання : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 20–22 квіт. 2017 р.) / Ужгород. нац. ун-т. Ужгород, 2017. С. 109–112. **6.** Лісніченко В. О., Живова Ю. В. Судова реформа 2016: точка відліку кардинальних змін? *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 766–769. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-11/194>. **7.** Бакумов О. С. Конституціоналізація стратегічного курсу України в контексті доктрини юридичної відповідальності держави. *Право і безпека*. 2018. № 4 (71). С. 13–21. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2018.4.01>.

Надійшла до редакції 26.05.2023

Прийнята до опублікування 24.06.2023

Goncharenko L. L. Constitutional reform of Ukraine in 2016 and its impact on the development of the legal system

It has been established that the constitution is the fundamental law of any modern state, which ensures the integrity of the country's legal system. The said legal act contains the most important provisions defining the basic guarantees for the protection of rights, freedoms and interests of a person and a citizen, as well as the key principles of functioning of the State as a whole and its legislative, executive and judicial branches. It is noted that the priority of the constitutional provisions is due to the fact that all other legal acts of different legal force are developed in accordance to it.

Attention is drawn to the fact that the constitutional reform in Ukraine implemented in 2016 was important for our country, since: firstly, it was aimed at strengthening democracy and observance of the rule of law in Ukraine; secondly, the powers of the President of Ukraine and the Verkhovna Rada of Ukraine to elect judges to office were adapted in accordance with international standards; thirdly, the requirements for the personality and professionalism of judges were significantly increased.

It has been noted that the constitutional reform of 2016 had a significant impact not only on the activities of the judiciary, but also on the development of the legal system of the Ukrainian State. Thus, among the positive aspects of the relevant reform are the following: the content of the legal provisions enshrined in the Constitution of Ukraine defining human rights and freedoms has become one of the broadest among European countries; the reform significantly changed the approach to the content of the principle of judicial immunity, in particular, a functional approach to ensuring judicial immunity was applied; the activities of the bodies responsible for the judiciary were reformed in accordance with European requirements and standards.

Key words: constitution, constitutional reform, judges, justice, legal system.

